

Верховний
Суд

«Повноваження прокурора в земельних правовідносинах»

Петров Євген Вікторович
Суддя КЦС ВС

1. Розділ I - повноваження прокурора щодо представництва
2. Розділ II – позовна давність

Постанова ВП ВС від 26 червня 2019 року у справі № 587/430/16, та від 11 лютого 2020 року № 992/614/19

Наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді **виключно після підтвердження судом підстав для представництва**. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу (абзаци перший, другий і третій частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру»).

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у двох випадках:

- 1) якщо захист цих інтересів **не здійснює або неналежним чином здійснює орган** державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах;
- 2) **якщо немає органу** державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Невиконання прокурором вимог щодо надання суду обґрунтування наявності підстав для здійснення представництва інтересів держави в суді згідно з абзацом третім частини другої [статті 45 ЦПК України](#) має наслідком застосування положень, передбачених [статтею 121 цього кодексу](#) про залишення позовної заяви без руху для усунення її недоліків і повернення у разі, якщо відповідно до ухвали суду у встановлений строк ці недоліки усунуті не були.

Оскільки повноваження органів влади, зокрема і щодо здійснення захисту законних інтересів держави, є законодавчо визначеними, суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи **має самостійно перевірити доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади**, здійснювати у спосіб, який обрав прокурор, захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Якщо підставою відсутність органу - цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу. Процедура, передбачена абзацами третім і четвертим частини четвертої [статті 23 Закону](#) застосовується до встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб`єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження з такого захисту.

Постанова КЦС ВС від 09 лютого 2023 року у справі № 483/2263/19

- Прокурор не може вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати належного суб'єкта владних повноважень, який може і бажає захищати інтереси держави.
- Виключними випадками, за яких прокурор може здійснювати представництво інтересів держави в суді, є порушення або загроза порушення інтересів держави.
- «Інтереси держави» охоплюють широке і водночас чітко не визначене коло законних інтересів, які не піддаються точній класифікації, а тому їх наявність повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному випадку звернення прокурора з позовом. Надмірна формалізація «інтересів держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження повноважень прокурора на захист суспільно значущих інтересів там, де це дійсно потрібно.
- Заступники керівників обласної та місцевої прокуратур, які діють як прокурори у цивільному судочинстві, мають самостійне право на підписання та подання позову до суду в інтересах держави (за умови дотримання інших передбачених процесуальним законом умов та правил).

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 362/6846/18.

Зміна найменування органу юридичної особи (на виконання вимог Закону України від 19 вересня 2019 року № 113-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» наказом Генерального прокурора від 17 лютого 2021 року № 39 «Про окремі питання забезпечення початку роботи окружних прокуратур» затверджено перелік і територіальну юрисдикцію окружних прокуратур) **не є підставою для процесуального правонаступництва**, у такому випадку наявні підстави для зміни найменування органу прокуратури, який звернувся з позовною заявою до суду, із «Києво-Святошинської місцевої прокуратури» на «Обухівську окружну прокуратуру», що, у свою чергу, мало б наслідком забезпечення участі прокурора Васильківського відділу Обухівської окружної прокуратури в розгляді справи.

Постанова ВП ВС від 26 травня 2020 року 912/2385/18 (підстава для представництва – бездіяльність органу).

Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом *розумного строку* після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. *Розумність строку* визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкождали такому зверненню, тощо.

Прокурору достатньо дотриматися порядку, передбаченого статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то це є достатнім аргументом для підтвердження його бездіяльності. Якщо прокурору відомо причини такого незвернення, він обов'язково повинен зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові, але якщо з відповіді компетентного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

NB! наявність підстав для представництва може бути оскаржена суб'єктом владних повноважень. Таке оскарження означає право на спростування учасниками процесу обставин, на які посилається прокурор у позовній заяві, поданій в інтересах держави в особі компетентного органу, для обґрунтування підстав для представництва.

Постанова КЦС ВС від 30 листопада 2022 року у справі № 308/7493/18

- Надіслання прокурором відповідному суб'єкту владних повноважень повідомлення про встановлення факту порушення (визнання права власності на реконструйований об'єкт нерухомості в судовому порядку) та про намір здійснити представництво інтересів держави у суді одночасно з поданням апеляційної скарги **не є порушенням** визначеної частиною четвертою статті 23 Закону України «Про прокуратуру» процедури щодо попереднього, до звернення до суду, повідомлення про це, оскільки зі змісту пункту 3 частини шостої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» вбачається, що відповідне повідомлення має бути здійснено прокурором до моменту подання апеляційної скарги та надходження її до суду, і цю вимогу прокурор не порушив.
- *Відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданої прокурором в інтересах держави апеляційної скарги чи заява про залишення її без розгляду, **не позбавляє прокурора права підтримувати подану апеляційну скаргу і вимагати розгляду справи по суті***

Постанова КГС ВС від 13.02.2024 у справі № 813/2417/17

Бездіяльність компетентного органу (нездійснення захисту інтересів держави) означає, що компетентний орган знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, мав повноваження для захисту, але не звертався до суду з відповідним позовом у розумний строк.

Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. *Розумність строку* визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло з власності держави), а також таких чинників, як значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкождали такому зверненню, тощо.

При цьому захищати інтереси держави повинні насамперед *відповідні компетентні органи, а не прокурор*. Прокурор не повинен вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати компетентний орган, який може і бажає захищати інтереси держави.

Постанова ВП ВС від 01 червня 2021 року № 925/929/19 (Держгеокадастр та посилення прокурора що органу немає)

Відповідно до Положення Держгеокадастр є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України і який реалізує державну політику у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру, державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів.

Органи Держгеокадастру можуть виконувати: 1) функції розпорядника земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності від імені власника, яким є держава Україна, з усіма повноваженнями власника на захист права власності; 2) функції органу державного нагляду (контролю) за дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності.

центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи відповідно до [статті 28 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»](#) наділені повноваженням звернення до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень.

Органи Держгеокадастру можуть звертатись до суду, якщо це необхідно для здійсненні їхніх повноважень з нагляду (контролю) за дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності, у тому числі з позовами щодо відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також повернення самовільно зайнятих чи тимчасово зайнятих земельних ділянок, строк користування якими закінчився.

Повноваження: Держгеокадастр відповідно до покладених на нього завдань організовує та здійснює державний нагляд (контроль): за дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності, у тому числі за:

- дотриманням вимог земельного законодавства в процесі укладання цивільно-правових договорів, передачі у власність, надання у користування, в тому числі в оренду, вилучення (викупу) земельних ділянок;
- дотриманням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами вимог земельного законодавства та встановленого порядку набуття і реалізації права на землю;
- дотриманням органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування вимог земельного законодавства з питань передачі земель у власність та надання у користування, зокрема в оренду, зміни цільового призначення, вилучення, викупу, продажу земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах (підпункт 25-1 пункту 4 Положення).

Постанова ВП ВС від 28 вересня 2022 року справа № 483/448/20 (прокурор як самостійний позивач в інтересах держави)

- **Склад відповідачів визначається прокурором самостійно в кожному конкретному випадку** залежно від характеру спірних правовідносин, змісту порушених прав та інтересів держави, суб`єктів, які мають здійснювати захист цих прав та інтересів у відповідній сфері, обраного прокурором способу захисту останніх, який повинен бути ефективним та спрямованим на повне поновлення порушеного або оспорюваного права (тобто не має потребувати додаткового звернення з іншими вимогами до учасників спірних правовідносин) тощо.
- У позовній заяві прокурор вказав, що **інтереси держави порушено внаслідок прийняття органом місцевого самоврядування**, наділеним повноваженнями щодо розпорядження спірною земельною ділянкою, **незаконного рішення**. Прокурор вказав, що оскільки саме сільська рада допустила порушення інтересів у спірних правовідносинах, **то ця рада не є органом, який може здійснювати захист інтересів держави у тих самих відносинах**.
- **Прокурор вправі звернутися до суду або як самостійний позивач в інтересах держави**, визначивши такий орган відповідачем (коли оскаржується рішення останнього), або в інтересах держави в особі відповідного органу, зокрема тоді, коли цей орган є стороною (представником сторони) правочину, про недійсність якого стверджує прокурор.
- *В цій справі був підвищений суспільний інтерес до збереження захисної смуги Ягорлицької затоки.*

Постанова ВП ВС від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18 (повноважний орган є відповідачем у справі, чи це означає відсутність органу, уповноваженого здійснювати функції захисту)

Прокурор звернувся до суду в інтересах держави та не визначив у позовній заяві ГУ Держгеокадастру у Черкаській області уповноваженим органом у спірних правовідносинах, **оскільки останнє не може бути одночасно і позивачем, і відповідачем.**

Прокурор вказав, що є позивачем, бо ГУ Держгеокадастру - один зі співвідповідачів, наказ якого оскаржується через недотримання вимог законодавства стосовно передання земельної ділянки в користування для ведення фермерського господарства. Цим прокурор обґрунтовував відсутність органу, уповноваженого державою здійснювати функції захисту її інтересів саме у спірних правовідносинах, тобто, навів підставу для представництва інтересів держави.

Висновок ВПВС: **прокурор підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі та звернувся до суду як самостійний позивач**

Постанова КГС ВС від 06.12.2023 у справі № 927/87/19

Звернення прокурором до суду в інтересах держави в особі Держгаокадастру з одночасним поданням позовної вимоги про визнання недійсним та скасування наказу територіального органу Держгаокадастру, **не відповідає положенням статті 45 ГПК України**, через те що в частині цієї позовної вимоги позов фактично пред'явлений державою (прокурором в особі Держгеокадастру) до неї самої (в особі територіального органу Держгеокадастру), так як позивач і відповідач не можуть збігатися, оскільки такий збіг унеможливорює наявність спору.

Постанова ВС ВП від 06 липня 2021 року у справі № 991/2169/20, Постанова ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16 (позов прокурора в інтересах Державного підприємства).

- у відносинах, в які вступає держава, органи, через які вона діє, не мають власних прав і обов'язків, а наділені повноваженнями (компетенцією) представляти державу у відповідних правовідносинах.
- під час розгляду справи в суді фактичною стороною **у спорі є держава**, навіть якщо позивач визначив стороною у справі певний орган.
- абзац третій частини третьої статті 23 Закону передбачає заборону здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави **в особі державних компаній**
- Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої [статті 23 Закону](#), має застосовуватись з урахуванням положень абзацу першого частини третьої цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи.
- Велика Палата Верховного Суду **дійшла висновку про відсутність підстав для представництва Прокурором інтересів держави в особі ДП.**

Постанова КЦС ВС Верховного Суду від 02 серпня 2023 року у справі № 688/4167/16.

- Звернення прокурора до суду в інтересах держави в особі не органу державної влади і не суб'єкту владних повноважень, зокрема в особі Концерну «Військторгсервіс», який є державним господарським об'єднанням, заснованим на державній власності, у формі концерну є безпідставним.
- Заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої статті 23 Законом України «Про прокуратуру», має застосовуватись з урахуванням абзацу першого частини третьої цієї статті, який визначає, що суб'єкта, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень незалежно від наявності статусу юридичної особи.

Постанова КГС ВС від 25.11.2021 у справі № 917/269/21

На відміну від прокурора та органів, через які діє держава, юридичні особи, які не є такими органами, діють як самостійні суб`єкти права – учасники правовідносин. Конституцією України та законом не передбачена можливість прокурора здійснювати процесуальні та інші дії, спрямовані на захист інтересів юридичних осіб. Зокрема, до повноважень прокурора не належить здійснення представництва в суді державних підприємств. При цьому інтереси юридичної особи можуть не збігатися з інтересами її учасників. Тому інтереси державного підприємства можуть не збігатися з інтересами держави, яка має статус засновника (вищого органу) такого підприємства.

За висновками КГС ВС, **оскільки комунальне підприємство не є суб`єктом владних повноважень**, а прокурором визначено порушення прав саме комунального підприємства як суб`єкта господарювання, а не безпосередньо територіальної громади в особі органу місцевого самоврядування – звернення прокурора до суду в цій справі в інтересах держави є безпідставним

При цьому наявність корпоративних відносин між органом місцевого самоврядування та комунальним підприємством **виключає наявність владних повноважень** між ними або між органом місцевого самоврядування як засновником комунального підприємства та третіми особами, які здійснюють господарське правопорушення, на яке повинно реагувати комунальне підприємство як суб`єкт господарських відносин (Постанова КГС ВС від 14.12.2021 у справі № 917/562/21)

- Постанова КЦС ВС від 12 січня 2022 року у справі № 370/430/14-ц
- Незалежно від того, хто саме звернувся до суду – орган, наділений повноваженнями у спірних правовідносинах, чи прокурор, у судовому процесі (в тому числі у цивільному) **держава бере участь у справі як позивач**, а відповідний орган (незалежно від наявності в нього статусу юридичної особи) або прокурор здійснюють процесуальні дії на захист інтересів держави як суб'єкта процесуальних правовідносин. Таким чином, фактичним позивачем за позовом, поданим в інтересах держави, є держава, а не відповідний орган (незалежно від наявності в нього статусу юридичної особи) або прокурор.
- Постанова КЦС ВС від 10 лютого 2023 року у справі № 206/1198/19
- Прокурор вправі звертатися до суду з позовними вимогами щодо захисту прав **територіальної громади, оскільки її інтереси є складовою частиною інтересів держави**.

Постанова КЦС ВС від 26 травня 2021 року у справі № 159/2380/17.

- Незгода суду з наведеним у позовній заяві на виконання частини сьомої цієї статті обґрунтуванням прокурора щодо визначеної ним підстави представництва, як і неподання прокурором доказів відсутності органів влади, які мають повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, не є підставою для залишення позову без розгляду. Окреслене стосується і статті 175 ЦПК України (у редакції, чинній на дату прийняття оскаржуваних рішень).
- Процесуальне несумісництво (прокурор вказав орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, одночасно заявивши позов до цього ж органу як відповідача – юридичної особи) надає прокурору право звернутися до суду із відповідним позовом, а у випадку відсутності іншого відповідного компетентного органу або нездійснення або неналежного здійснення останнім чи іншим суб'єктом відповідних владних повноважень – позбавляє необхідності надати докази на підтвердження того, що він попередньо повідомляв про це відповідні компетентні органи, які мали б самостійно захищати інтереси територіальної громади.

NB! Тож, представництво прокурором інтересів держави у суді носить допоміжний характер, оскільки основну роль у цьому процесі мають відігравати профільні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які повинні самостійно звертатися до суду. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, у двох випадках: 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах; 2) якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Передача на розгляд ВП ВС справи № 925/1133/18 (стосовно питання про наявність / відсутність підстав для представництва інтересів держави прокурором як самостійним позивачем у разі, коли один орган, уповноважений здійснювати функції держави в спірних правовідносинах, прокурор визначив одним з відповідачів, а інший компетентний (контролюючий) орган прокурор не зазначив як позивачем)

РОЗДІЛ II. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

Постанова ВП ВС від 22 травня 2018 року у справі № 369/6892/15-ц

• на позови прокуратури, які пред'являються від імені держави і направлені на захист права державної власності, поширюється положення статті 257 ЦК України щодо загальної позовної давності, і на підставі частини першої статті 261 цього Кодексу перебіг позовної давності починається від дня, коли держава в особі її органів як суб'єктів владних повноважень довідалася або могла довідатися про порушення прав і законних інтересів.

Аналогічний висновок міститься і в постанові Верховного Суду України від 12 квітня 2017 року (№ 6-1852цс16), наданій заявником для порівняння.

• Отже, **якщо у передбачених законом випадках з позовом до суду звернувся прокурор в інтересах відповідного органу (підприємства), то позовна давність обчислюється від дня, коли про порушення свого права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатись саме цей орган (підприємство), а не прокурор.**

Постанова ВП ВС від 17 жовтня 2018 року у справі № 362/44/17

- ВП ВС вказала, що на **віндикаційні позови держави та територіальних громад** (в особі органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно) поширюється загальна позовна давність.
- Велика Палата Верховного Суду вважає, що якщо у передбачених законом випадках у разі порушення або загрози порушення інтересів держави **з позовом до суду звертається прокурор** від імені органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, **позовну давність слід обчислювати з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах**
- Вказаний висновок Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне **конкретизувати**: позовна давність починає обчислюватися з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися прокурор, у таких випадках: 1) **прокурор**, який звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, **довідався чи мав об'єктивну можливість довідатися** (під час кримінального провадження, прокурорської перевірки тощо) про порушення або загрозу порушення таких інтересів чи про особу, яка їх порушила або може порушити, **раніше, ніж орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах**; 2) **прокурор** звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави **за відсутності відповідного органу** державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження щодо захисту таких інтересів.

Постанова ВП ВС від 12 червня 2019 року у справі № 487/10128/14-ц

- Велика Палата Верховного Суду вже вказувала на те, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями водного фонду всупереч вимогам [ЗК України](#) (перехід до них права володіння цими землями) є неможливим. Розташування земель водного фонду вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця, крім випадків, передбачених у [статті 59 цього кодексу](#).
- Отже, зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням [ЗК України](#) та [ВК України](#) треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. **У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду.** Власник земельної ділянки водного фонду може вимагати усунення порушення його права власності на цю ділянку, зокрема, оспорюючи відповідні рішення органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, договори або інші правочини, та вимагаючи повернути таку ділянку.

Постанова ВП ВС від 30 травня 2018 року у справі № 359/2012/15-ц

ВП ВС зазначила, що визначення початку відліку позовної давності міститься в статті 261 ЦК України, відповідно до частини першої якої перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Норми закону про початок перебігу позовної давності, встановлені для особи, права або інтереси якої порушено, **поширюються й на звернення прокурора до суду із заявою про захист державних інтересів.**

Встановлено порушення прав Кабінету Міністрів України як розпорядника лісовими земельними ділянками, що перевищують площу 1 га. Разом з тим **суди попередніх інстанцій не встановили початку перебігу позовної давності для Кабінету Міністрів України, а сторони не надали жодних доказів на підтвердження того, що Кабінету Міністрів України було відомо про порушення його права до моменту звернення прокурора з відповідним позовом до місцевого суду, тоді як згідно із частиною першою статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.**

Постанова ВП ВС від 23 листопада 2021 року справа № 359/3373/16-ц

ВП ВС також нагадує, що у спорі з декількома належними відповідачами, у яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), **один з них може заявити суду про застосування позовної давності тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів.** Останні не позбавлені, зокрема, прав визнати ті вимоги, які позивач ставить до них, чи заявити про застосування до цих вимог позовної давності. **Для застосування позовної давності за заявою сторони у спорі суд має дослідити питання її перебігу окремо за кожною звернутою до цієї сторони позовною вимогою, і залежно від установленого дійти висновку про те, чи спливла позовна давність до відповідних вимог.** Такі висновки сформульовані в постановах Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16 (провадження № 14-208цс18, пункт 139) та від 29 травня 2019 року у справі № 367/2022/15-ц (провадження № 14-376цс18, пункт 66). Зокрема, висновок про дотримання або пропущення позовної давності суд має робити щодо кожної позовної вимоги окремо. то це не свідчить про те, що прокурор знав або мав знати про інші рішення Сільради (зокрема, зазначені в цьому розділі), про видання державних актів, про прийняття рішень нотаріуса та Служби, про заволодіння земельними ділянками та про осіб, які таке заволодіння здійснили тощо. Суди попередніх інстанцій зазначеного не врахували.

Постанова ВП ВС від 21 вересня 2019 року справа № 911/3681/17

У спірних правовідносинах суб`єктом прав є саме держава, а не її конкретний орган, тому зміна уповноваженого органу щодо розпорядження спірною земельною ділянкою і здійснення контролю за нею внаслідок внесення змін до чинного законодавства **України не змінює порядку перебігу позовної давності.**

Таким чином, визначаючи початок перебігу позовної давності у цьому спорі, слід враховувати, коли про порушене право довідалася або могла довідатися саме держава в особі уповноваженого органу, у цьому спорі – з часу, коли власник довідався або міг довідатися про те, що спірна земельна ділянка протиправно вибула з його володіння у володіння іншої особи.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли про порушення права держави або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися прокурор, лише у таких випадках: 1) якщо він довідався чи міг довідатися про таке порушення або про вказану особу раніше, ніж держава в особі органу, уповноваженого нею здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах; 2) якщо держава не наділила зазначеними функціями жодний орган (пункти 46, 48, 65-66 постанови Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 у справі № 362/44/17).

Також в цій постанові зазначено, що позовна давність шляхом пред`явлення позову переривається саме на ту частину вимог (право на яку має позивач), що визначена ним у його позовній заяві. Що ж до вимог, які не охоплюються пред`явленим позовом, та до інших боржників, то позовна давність щодо них не переривається.

Постанова КЦС ВС від 13 березня 2024 року у справі № 369/3722/22

Початок перебігу позовної давності розпочинається не з моменту, коли певний орган видав акт, на підставі якого відбулося відчуження майна, а з моменту, коли про порушення майнового права довідався або міг довідатися орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах або прокурор. Такий момент суд має встановити щодо кожної ефективної позовної вимоги, про застосування наслідків спливу позовної давності за якою подав заяву належний за цією вимогою відповідач. Відомості про отримання прокурором даних саме про порушення права власності держави на конкретний об'єкт раніше, ніж про таке порушення дізнався відповідний орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, мають бути підтверджені належними доказами.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (частина перша статті 261 ЦК України). Отже, якщо у передбачених законом випадках у разі порушення або загрози порушення інтересів держави з позовом до суду звертається прокурор від імені органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, позовну давність слід обчислювати з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах.

Постанова КЦС ВС від 18 травня 2022 року у справі № 369/9900/16

Позовна давність починає обчислюватися з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, **довідався або міг довідатися прокурор**, у таких випадках:

- 1) прокурор, який звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, довідався чи мав об'єктивну можливість довідатися (під час кримінального провадження, прокурорської перевірки тощо) про порушення або загрозу порушення таких інтересів чи про особу, яка їх порушила або може порушити, раніше, ніж орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах;
- 2) 2) прокурор звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави за відсутності відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження щодо захисту таких інтересів.

Постанова КГС ВС від 20 червня 2023 року у справі № 922/243/22

Для правильного застосування частини першої [статті 261 ЦК України](#) при визначенні початку перебігу позовної давності має значення не тільки безпосередня обізнаність особи про порушення її прав, а й об'єктивна можливість цієї особи знати про обставини порушення її прав.

Згідно з висновками викладених у постанові КГС ВС від 13.06.2023 у справі № 914/2005/19 [закон](#) пов'язує початок перебігу позовної давності не з моментом поінформованості про вчинення певної дії чи прийняття рішення, а з часом, коли стало відомо про порушення [закону](#) та у зв'язку з цим прав і охоронюваних [законом](#) інтересів.

При визначенні початку перебігу позовної давності суду слід з'ясувати та враховувати обставини як щодо моменту, коли особа довідалась, так і щодо моменту, коли особа могла дізнатися (мала можливість дізнатися) про порушення свого права в їх сукупності, як обов'язкових складових визначення початку перебігу позовної давності (аналогічні висновки викладені у постанові Верховного Суду від 06.02.2020 у справі № 916/2828/18).

Постанова КГС ВС від 06 червня 2023 року у справі № 922/3120/19

Порівняльний аналіз термінів "довідався" та "міг довідатися", що містяться в [статті 261 ЦК України](#), дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо.

Позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права, що також впливає із загального правила, встановленого [статтею 74 ГПК України](#), про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на котрі вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше (аналогічні висновки викладені ВП ВС у постанові від 20.11.2018 у справі

№ 907/50/16)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

- Петров Є.В., суддя КЦС ВС, д.ю.н., професор
- Верховний Суд, вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
  - КЦС ВС пр. Повітрофлотський, 28
  - <http://supreme.court.gov.ua>,
  - petrov.e@supreme.court.gov.ua
  - www.facebook.com/petroff_xp
  - +380632484045